



## REVISTA LITERARĂ

LECTURI  
TAIFASURI  
STĂRI DE SPIRIT

LBRIS

We know  
books

APARE SUB EGIDA UNIUNII SCRITORILOR DIN ROMÂNIA

**07 VARUJAN VOSGANIAN,  
MĂ CONSIDER POET  
ȘI ATUNCI CÂND SCRÎU PROZĂ**

„Ideologiile politice nu mă sperie, eu însumi am scris o carte care s-a numit „Mesajul Dreptei Românești, tradiție și modernitate”. Formele agresive, fanatismul, cabotinismul, impostura, însă, îmi creează repulsie. Un om politic trebuie să fie om de cultură, altfel toate frustrările lui se vor transforma în agresivități la adresa celorlalți, va încerca să convingă prin alte mijloace decât cele ale argumentelor educate. Nu cred că există ideologie în cultură. Când cultura se ideologizează, încetează de a mai fi cultură.”

**19 NARINE ABGARIAN  
CA SĂ POȚI DESCRIE ÎN MOD AUTENTIC  
SUFERINȚA, TREBUIE SĂ FII ÎN EPICENTRUL EI**

„[...] Sunt foarte îngrijorată pentru Ucraina și înțeleg în ce situație îngrozitoare se află. Uitați-vă ce a pățit această țară: i-au distrus aproape toată infrastructura, i-au împrăștiat oamenii prin întreaga lume, au devastat orașe și sate, au distrus o întreagă generație de tineri și tinere, au schilodit psihicul oamenilor pentru câteva decenii. Pentru ce? Pentru ambițiile monstruoase ale oficialilor de la Kremlin care au pierdut contactul cu realitatea și au făcut din resentiment principala rațiune a politicii lor? De dragul unor amintiri rudimentare despre un imperiu care, de fapt, nu a fost niciodată un imperiu, pentru că a fost întotdeauna un colos cu picioare de lut? Sub ochii noștri se desfășoară una dintre cele mai nedreptăți din istoria lumii, și soarta a hărăzit-o poporului ucrainean”

EDITORIAL

**3 ENCLAVE.  
COLONIZAREA REȚELELOR**

„Astăzi, TikTok contribuie la creșterea popularității unor noi titluri și aduce în atenția cititorilor români genul literar romanstasy [...], dar surprinzătoarea implicare a TikTok în promovarea cu obstinție a acestei subspecii literare nu a stârnit niciun fel de suspiciune la noi. Aceeași rețea abundă de topuri literare stupide, cu mult sclipici, confetti și inimioare, care nu știu cât ajută în ceea ce privește vânzările, dar care cu siguranță nu pot contribui la înlocuirea unei literaturi articulate după criteriile estetice”



614263081006508

## EDITORIAL

- 3 **Enclave. Colonizarea rețelelor** • Adrian Lesenciuc

## PORTRET

- Varujan Vosganian**
- 7 **Mă consider poet chiar și atunci când scriu proză.** *Interviu realizat de Adrian Lesenciuc*

- 16 **Cartea prezentului** • Cristian Muntean

## PORTRET

- Narine Abgarian**
- 19 **Ca să poți descrie în mod autentic suferința, trebuie să fii în epicentrul ei.** *Interviu realizat de Laurențiu-Ciprian Tudor*

## PORTRET

- 24 **Lucian Vasiliu**

## PORTRET

- Brașovul în lume**
- 29 **Premiul „Tusquets Editores”** • Corina Oproae
- 31 **Casa lămâie (fragment)**
- 33 **Premiile Radio România Cultural, categoria Proză, și Premiul Național de Proză al Ziarului de Iași** • Simona Anronescu
- 35 **Chiajna din Casa Mușatinilor (fragment)**
- 38 **Premiul 1 la Festivalul Literatura Tinerilor** • Roxana D. Baltaru

## POEZIE - TURNIRUL DE LA DION

- 41 **Magda Mirea**
- 43 **Cristian Muntean**
- 45 **Ionel Simota**

## POEZIE

- 50 **Ioan Vintilă Fintîș**

- 52 **Caliopia Tocală**

## DIALOGURI LIBRIS

- 55 *Interviu cu*  
**Vinicius Tomescu:**  
**Teatrul contemporan își caută un nou limbaj cu care să se adreseze publicului** • *Interviu realizat de Claudia Motea*

## PROZĂ

- 60 **Kir Varængi** • Flavia Teoc
- 63 **Cealaltă fată** • Rodica Bretin
- 66 **Nunta** • Alex Maroiu
- 70 **Fetița conspirativă** • Luminița Dascălu

## ESEU

- 73 **Loulou, cronica realistă a unei iubiri intempestive** • Alina Mușina

## CRONICĂ LITERARĂ

- 76 **Alexandru Lamba: Azilul meu** • de Anca Ianchiș
- 78 **Mircea Brenciu: Stupizi, da' mândri!** • de Iulian Cătălui
- 82 **Alina Caraghin: Timp elastic** • de Angela Nache-Mamier
- 86 **Toma Grigorie: Scrisori către tinerețe** • de Elsa Dorval Tofan
- 91 **Cornel Constantrîn Ciomâzgu: Apocalipsa why not** • de Iulian Cătălui

## ARTISTUL PLASTIC INVITAT

- 94 **Lidia Zadeh Petrescu**

## LITERATURA UNIVERSALĂ

- 98 **Pascale Aurai-Jonchière** • *Traducere:* Denisa Crăciun
- 100 **Ghjacumu Thiers** • *Traducere:* Denisa Crăciun
- 103 **Anton Pashku** • *Traducere:* Luan Topciu

## REDACȚIA

**Director onorific:** Doru Munteanu  
**Redactor-șef:** Adrian Lesenciuc  
**Secretar de redacție:** Laurențiu-Ciprian Tudor  
**Redactori:** Iulian Cătălui  
 Cristian Muntean  
 Anca Ianchiș

**Corectură:** Redacția  
**Design • Tehnoredactare:** Irinel Merlușcă

## PENTRU COMENZI ȘI ABONAMENTE:

## EDITURA CREATOR S.R.L.



Str. Zaharia Stancu, Nr. 21A, Brașov, România  
 e-mail: [contact@edituracreator.ro](mailto:contact@edituracreator.ro)  
[www.edituracreator.ro](http://www.edituracreator.ro)  
 tel.: 0720 539533

## LIBRĂRIA „ȘT. O. IOSIF”



Str. Mureșenilor, Nr. 14, Brașov, România  
 E-mail: [office@libris.ro](mailto:office@libris.ro)  
 Tel.: 0268 477799

# ENCLAVE. COLONIZAREA REȚELELOR



Crearea unor comunități umane permanente pe Lună, pe Marte sau aiurea în spațiul cosmic nu e o idee nouă. Cercetătorii caută condițiile adecvate populării satelitului natural al Pământului, explorează locurile prielnice, cu temperatură constantă, de pildă craterelor adânci în care nu există fluctuații termice importante și care ar putea comunica între ele printr-un sistem de tuneluri, ori posibilitatea construirii de habitate spațiale autonome, ceea ce în sine constituie unul dintre obiectivele de lungă durată ale NASA, ESA și ale altor agenții spațiale. Cert este că pentru colonizarea altor corpuri cerești nimic din ceea ce a însemnat organizarea socială în colonizarea lumii noi - de la Far West-ul american până la desantul eșantionului de probă de indivizi certați cu legea în Marea Britanie trimiși în necunoscutul australian - nu este diferit. Se urmărește același lucru: crearea unor clustere care să asigure funcțiunile sociale minim necesare, construirea unor enclave într-un spațiu de cele mai multe ori arid și neprietenos, care poate duce în timp la ceea ce specialiștii numesc terraformare, adică schimbarea mediului pentru a fi propice vieții, menținerea legăturii vitale cu agențiile spațiale care i-au trimis. Într-un fel, această colonizare este singura șansă a omenirii de a supraviețui, spunea savantul Stephen Hawking, și poate că epoca noilor descoperiri, a noilor teritorii populate cu cei

**ADRIAN LESENCIUC**  
REDACTOR-ȘEF

n. 21 august 1975,  
Câmpulung Moldovenesc. Poet,  
prozator, critic literar. Doctor în științele  
comunicării. Profesor universitar. Membru  
al filialei Brașov a Uniunii Scriitorilor din  
România din 2000. Președinte al filialei  
din 2013. A publicat volume de versuri,  
critică și istorie literară, romane. Prezent în  
dicționare, antologii și volume colective  
publicate în țară și în străinătate.



trimiși să le stăpânească și a noilor imperii (stelare) este una pe cale a se împlini. Până să ne raportăm la serioasele studii privitoare la efectele sociale ale colonizării spațiului - primele studii pe această temă vin din anii '60 ai secolului trecut - ori la ceea ce s-a impus deja în cercetarea de profil, astrosociologia, ori până să ne oprim la luxurianta literatură beletristică pe această temă, ar trebui să ne gândim la pattern-urile colonizării la modul general, ca exercițiu al descentralizării și recentralizării. Cumva, procesul se petrece chiar sub ochii noștri, dar spațiul vast pe punct de colonizare nu este universul fără margini, ci lumea virtuală de asemenea nelimitată, în care se produce un soi de migrare după toate normele sociale ale configurării acestor micro-comunități intenționale (cum le numește unul dintre pionierii sociologiei spațiului, Henry Winthrop, care în 1966 publica în *The Dalhousie Review* un articol ilustrativ in-

[ 4 ] ■■■

titulat „Space colonization and the quest for community”), care funcționează ca entități sociale izolate, păstrând legătura cu cei care i-au trimis să colonizeze și care se pot dezvolta garantând pluralismul social, nu înainte de a se exprima ca enclavă cu toate atributele asociate acestui termen cuprinzător.

Enclavizarea spațiului virtual a început de mult. Migrarea în rețele este în plin avânt. Vorbim despre vremurile actuale ca fiind, mai degrabă, vremuri ale invaziei cvasitotale a rețelelor, în care simpla tentativă de constituire a micro-comunităților a fost depășită și în care, pe fondul lipsei de normă în ceea ce înseamnă utilizarea acestui spațiu, rețelele se aseamănă acelei perioade deja clasicizate ale Far West-ului, caracterizate prin frecvențele derapaje de la normele din afară, prin violență exacerbată, prin cultivarea *hate speech*-ului, sau chiar prin constituirea unor bande de criminalitate în rețea care își fac propria lege. În rețelele insuficient normate în care au migrat căutătorii de comori în planul promovării proprii și a succesului măsurat nu în dolarii din Vestul Sălbatic, ci în număr de vizualizări, a început mai întâi timid, apoi tot mai convingător migrarea literaturii. Să luăm în calcul ipoteza Hawking pentru a găsi în această migrare singura șansă (a literaturii, în acest caz)? Să ne lăsăm convinși de faptul că în timp noile colonii vor deveni prospere și că se va impune, treptat, legea, care le va transforma în spații sigure, guvernabile, ba chiar în modele de bune practici culturale? Nu putem ști, dar putem să ne întrebăm odată ce în Franța, de pildă, cronică în revistele literare a devenit o practică învechită, reflectarea făcându-se cel mai adesea pe blogurile literare sau în paginile dedicate literaturii din publicațiile generaliste cotidiene. O primire bună pe bloguri este similară unei receptări de calitate în revistele literare din perspectiva pieței de carte, dar nu înseamnă, neapărat, și o receptare după norme estetice. Migrarea în rețea înseamnă, înainte de toate, pierderea în calitate,

abandonul criteriului estetic - nu din dorința explicită de a îl abandona, ci, mai degrabă, din necunoașterea, nepriceperea, lipsa de pregătire de specialitate și, cu certitudine, din lipsa culturii generale -, schimbarea publicului țintă și, evident, susținerea punctelor de vedere prin argumente emoționale, nu raționale. În epoca post-adevărului, nu adevărul obiectiv contează, nu valoarea estetică este căutată pe piața divizată, ci percepția subiectivă, alimentată de opinii ale comunității-enclavă, ba chiar de ideologii construite cu scopul de a asigura, proteja, consolida și certifica voci. În Franța, din fericire, au migrat în rețele și criticii literari de anvergură. Blogurile cele mai căutate sunt blogurile lor, norma estetică s-a reinstituit, singurele zone scăpate de sub normalitatea funcționării fiind cele ale site-urilor de recomandări - Babelio, Goodreads, Booknode ș.a. - în care cititori care nu reclamă specializarea comentează și notează operele literare cerute. De aceea nu trebuie să surprindă când un mare roman al unui mare autor este coborât de pe pedestal și notat necorespunzător de cititorul mediu, neinstruit, incapabil să găsească valoarea estetică a unei opere doar pentru că, spre exemplu, s-a specializat în literatura de dezvoltare personală sau doar pentru că propria ideologie nu permite să înghită ideile libere ale scriitorului. Să nu ne mirăm, prin urmare, că romanul *Théodoros* al lui Mircea Cărtărescu, proaspăt tradus în franceză și nominalizat la Premiile Fémina și Médicis, are un modest scor de 3,43 din 5 pe Babelio, sau că exceptând *Solenoid*-ul, niciuna dintre cărțile sale nu se ridică la 4. Atât de prizatul (la noi) Michel Houellebecq are media de 3.62, nicio lucrare peste 4, câteva sub 3, iar cunoscutele *Soumission*, *Sérotonine* și *Anéantir* plutesc în jurul valorii de 3.5. În noul Far West virtual, norma estetică este încă serios zdruncinată, chiar dacă migrarea criticii literare franceze în rețea poate constitui un exemplu de bune practici.

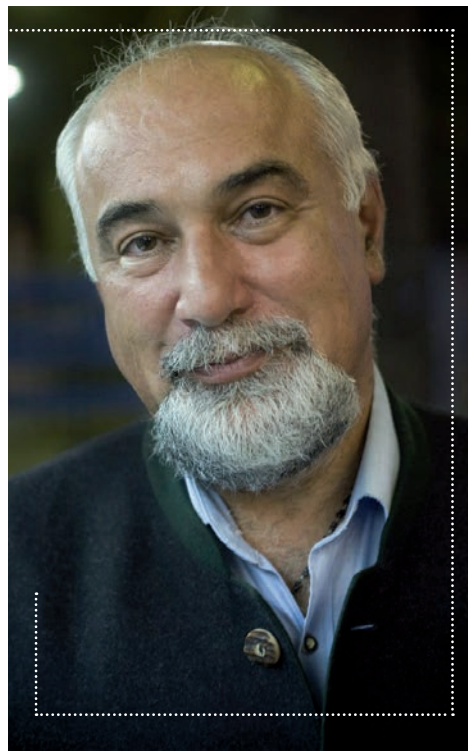
În România blogurile literare au rămas, în general, la recomandări de lectură animate de trăiri personale, la recenzii lipsite de consistență și la denumiri care sperie și îndepărtează prin dulcegăria inadecvată ori prin dorința de a șoca. Blogurile sunt completate de reviste literare online, cel mai adesea fără program, de podcasturi, de clipuri pentru TikTok și pentru alte rețele, care își propun să aducă importante completări la cursurile clasice de teorie literară. De pildă, sub girul *Ziarului Financiar*, rețeaua TikTok propune un nou gen literar (în fapt o subspecie literară): „TikTok scoate la iveală în România un nou gen literar, numit romanstasy. Cuprinde cărți în care se pune în prim-plan povestea de dragoste dintre ființe fantastice, cum ar fi vampiri sau vrăjitoare. Cărțile din genul literar romanstasy se adresează în special tinerilor între 18 și 25 de ani, care sunt fascinați de magia și misterul lumilor fantastice, dar și de poveștile de dragoste specifice categoriei young adult. În topul preferințelor tinerilor realizat de Libris, cinci din zece volume fac parte din genul romanstasy. Astăzi, TikTok contribuie la creșterea popularității unor noi titluri și aduce în atenția cititorilor români genul literar romanstasy” și contribuie la consolidarea trendului. Interesul global pentru romanstasy în 2023-2024 nu a scăpat din atenția publicațiilor *The Guardian* (care a semnalat apariția unei generații de *unber-bestselling authors* în numărul din 2 februarie a.c.) sau *The Economist* (care a analizat tendințele de lectură în numărul din 26 aprilie a.c.), dar surprinzătoarea implicare a TikTok în promovarea cu obstinație a acestei subspecii literare nu a stârnit niciun fel de suspiciune la noi. Aceeași rețea abundă de topuri literare stupide, cu mult sclipici, confetti și inimioare, care nu știu cât ajută în ceea ce privește vânzările, dar care cu siguranță nu pot contribui la înlocuirea unei literaturi articulate după criterii estetice. Toate rețelele sociale sunt generoase cu spațiul pentru coloniștii literari care vin



cu propriile reguli în Far West-ul virtual din care nu lipsesc, evident, nici casele de toleranță literară, nici găștile de bandiți care calcă în picioare istoriile literare autohtone și criteriile lor, nici magnații-editori care sunt interesați de o asemenea lipsă de noimă pentru a vinde producții autohtone sau traduceri stupide ale unor cărți care nu au nimic valoros în ele în afara lecției că binele învinge întotdeauna, că fata de la un liceu tehnologic din nu contează ce sat are șanse mari să se căsătorească cu un prinț rătăcit prin zonă sau că depresia nu trebuie să lipsească din romanul formării. Cu alte cuvinte, în orice domeniu, în orice situație, există câteva trepte spre succes pe care le identifică, evident, comunitățile de coloniști în rețea, care vor să consolideze o literatură a enclavei, dezvoltându-se după propriile reguli. Poate că Stephen Hawking avea dreptate în ce privește formele de colonizare, dar atunci ar trebui ca odată cu migrarea literaturii în rețea să se producă și migrarea normei estetice.

# VARUJAN VOSGANIAN

**VARUJAN VOSGANIAN**, s-a născut la 25 iulie 1958, în Craiova. Copilăria și adolescența și le-a petrecut la Focșani. A absolvit Liceul „Alexandru Ioan Cuza” din Focșani, apoi Facultatea de Comerț a Academiei de Studii Economice și Facultatea de Matematică a Universității din București. Este președintele Uniunii Armenilor din România și președintele Uniunii Scriitorilor. Timp de trei decenii (1990-2020) a fost membru al Parlamentului României, fiind între decembrie 2006 și decembrie 2008 ministru al Economiei și al Finanțelor, iar între decembrie 2012 și octombrie 2013 ministru al Economiei și Comerțului. Lucrările sale includ șase volume de poezie: *Șamanul albastru* (1994), *Ochiul cel alb al reginei* (2001), *Iisus cu o mie de brațe* (2005), pentru care a primit premiul „Nichita Stănescu” la Chișinău, *Cartea poemelor mele nescrise* (2015), *Ei spun că mă cheamă Varujan* (2019) și *Neîndemânatic de viu* (2023). La Editura Polirom a mai publicat romanele *Cartea șoptelor* (2009; ediția a II-a, 2012; ediția a III-a, 2017), *Copiii războiului* (2016) și *Patimile după Gödel* (2020), volumele de nuvele *Jocul celor o sută de frunze și alte povestiri* (ediția I, 2013), apărut în germană și bulgară, *Statuia comandorului* (2018; ediția I, Ararat, 1994), *Povestiri despre oameni obișnuiți*, (2022), precum și volumul autobiografic *Dublu autoportret* (2024). Romanul *Cartea șoptelor* a fost distins cu Premiul „Ion Creangă” al Academiei Române (2009), Premiul „Cartea anului 2009” acordat de revista *România literară*, Premiul revistei *Convorbiri literare*, secțiunea proză (2009), Marele Premiu pentru Proză – Trofeul „Mihail Sebastian” (NIR AM ART, Spania), Premiul revistei *Observator cultural*, secțiunea proză (2009), Premiul Generației '80, „Gheorghe Crăciun” (2010), Marele Premiu de Literatură al Europei Centrale ANGELUS și Premiul pentru cea mai bună traducere în cadrul Galei Premiului Literar al Europei Centrale „Angelus”, ediția 2016. *Cartea șoptelor* a fost, de asemenea, nominalizată pentru cea mai bună traducere a anului în Statele Unite, Spania și Germania. Romanul a fost tradus în spaniolă, italiană, armeană,



## VARUJAN VOSGANIAN

ebraică, franceză, germană, suedeză, neerlandeză, cehă, poloneză, portugheză, maghiară, bulgară, persană, norvegiană, engleză, croată și sârbă. Romanul *Cartea șoptelor* a fost desemnat în anul 2015, prin proiectul Worldwide Reading, cartea-simbol pentru condamnarea crimei de genocid (*Polirom*).

# MĂ CONSIDER POET CHIAR ȘI ATUNCI CÂND SCRÎU PROZĂ. INTERVIU

**ADRIAN LESENCIUC**  
REDACTOR-ȘEF

**Adrian Lesenciuc:** În luna decembrie a anului trecut, invitat fiind în Brașov la o întâlnire cu cititorii din acest oraș, ați purtat un dialog nu numai pe marginea volumelor recent publicate, *Povestiri despre oameni obișnuiți* (proză scurtă, 2022) și *Neîndemânatic de viu* (versuri, 2023), ci și cu promisiunea unui nou volum, *Dublu autoportret*. Iată-ne la jumătate de an distanță, cu lucrarea proaspăt publicată la Editura Polirom, dumneavoastră fiind scriitorul lunii iunie pe platforma Libris. De ce a apărut atât de târziu acest roman al revoluției? A fost necesară scrierea lui abia acum, când pagina vieții, „o foaie acoperită cu scris mărunț”, se îndoie perfect pe ziua-muchie, împărțind viața în jumătăți egale? După romanul *Cartea șoptelor*, al primei jumătăți și al vieții de dinainte de viață și de moarte, va urma și un roman al celei de-a doua jumătăți?

**Varujan Vosganian:** Am scris pe prima pagină a *Dublului autoportret*: „În timpul poveștii, am aproape treizeci și doi de ani. De atunci, au mai trecut treizeci și doi. (...) Pășind cu băgare de seamă pe puntea îngustă și adâncindu-mi privirea spre abisul care se cascadează de-o parte și de alta, aș putea rezuma totul într-o frază: am trăit o jumătate de viață în comunism, fără să mă vatăm cu totul,

n. 21 august 1975, Câmpulung Moldovenesc. Poet, prozator, critic literar. Doctor în științele comunicării. Profesor universitar. Membru al filialei Brașov a Uniunii Scriitorilor din România din 2000. Președinte al filialei din 2013. A publicat volume de versuri, critică și istorie literară, romane. Prezent în dicționare, antologii și volume colective publicate în țară și în străinătate.



și o jumătate de viață în postcomunism, fără să mă lecuiesc cu totul.”

De fapt, cartea e un dialog: cele două jumătăți ale vieții mele dialoghează una cu alta. Concluzia noastră, ascultându-le, stă în titlu, *Dublu autoportret*, și în simbolistica lui.

Dacă peste acele evenimente s-ar fi lăsat coperta a patra, cea a înțelegerii și a asumării, atunci am fi putut spune că e târziu. Din păcate, nu este târziu, mai sunt atâtea lucruri de spus, de înțeles și de asumat despre zilele Revoluției. Postfața cărții explică de ce. (observați că încerc să trezesc interesul cititorilor, cu răspunsuri neterminate).

*Dublu autoportret* este o carte despre memorie. Or, memoria nu aparține trecutului. Ea este ceea ce ne-a rămas din trecut, ceea ce păstrăm din el. De

[ 8 ] ■■■

aceea memoria aparține prezentului. Deși pare paradoxal, *Dublu autoportret*, evocând fapte petrecute acum mai bine de treizeci de ani, este totuși o carte despre prezent. Despre ceea ce simțim acum din ceea ce am trăit și n-am trăit. Este de fapt o carte a retrăirii, fie că e vorba de prezențele sau de absențele din viețile noastre, îndeosebi ale generației mele, a copiilor triști născuți după război.

Da, probabil că voi scrie și un roman al tranziției, dacă se poate spune așa. Deși mai toate cărțile mele de povești (romane sau nuvele, toate sunt, într-un fel sau altul, povești), sunt, cu excepția *Cărții șoptelor*, sunt cărți ale tranziției. Să zicem că de data asta va fi o poveste poliedrică, poveste din poveste, un palimpsest.

**A.L.:** Există în *Dublu autoportret* elemente de tipicitate auctorială. Există și o proiecție atipică. E o poveste care își încheie volutele ionice ale întâmplării de o zi într-un desen corintic al poveștii, amintind de celebrul roman al lui Cinghiz Aitmatov, *O zi mai lungă decât veacul*. E ceva în acest demers care amintește de un model aparent simplu de înaintare a cusăturii din tehnica „punctului tighel”, în care firul poveștii nu înaintază fără prindere de țesătura memoriei, ci se întoarce, grație reperelor culturale care abundă, într-un exercițiu care amintește de pasul de înaintare simplu al cusăturii de întărire, dar și de înaintarea pe conturul decorativ al broderiei unei vieți. E, prin urmare, și un traiect scriitural dublu în acest *Dublu autoportret*, în care factualitatea întâmplării e completată de această memorie care întoarce textul la un punct anterior pentru a consolida cumva scrierea, pentru a-i da rezistență, dar și pentru a întări țesătura, pentru a da stabilitate, pentru a fortifica, lega, ancora ansamblul ficțional al memoriei personale de cel al memoriei colective într-un portret de grup realizat prin ochii unui singur participant. Care au fost mizele ficționale ale acestui roman?

**V.V.:** Să le luăm pe rând. Referirile pe care le faceți la vechii greci au tâlcul lor. De fapt, *Dublu autoportret* se încadrează în tiparul tragediilor antice. Mai întâi, întâlnirea mea cu frânturi de legende și mituri care lăsa să se înțeleagă că, într-o singură zi, lumea poate retrăi, într-o anumită măsură, tot ce se trăise până atunci. Același sentiment al predestinării pe care îl aveau vechii greci când pe scenă se povesteau întâmplări despre Oedip, Ifigenia sau Antigona. În tragedia, eroul moare. Cum nu m-am ridicat la suferința eroilor tragici și nici nu credeam că zeii pariaseră pe asta, am avut întâlnirea mea cu moartea, dar destinul a hotărât că încă nu sunt pregătit. Ci doar că ne mai despărțim pentru o vreme. Apoi, regula celor trei unități ale tragediei pe care povestea mea le îndeplinește: acțiunea durează exact douăzeci și patru de ore și ea se petrece, cu oarecare aproximație, în același loc. S-ar putea obiecta că lipsește corul, dar el a fost mereu acolo, chiar dacă în mare parte tăcut, năvălind pe scenă la început și la sfârșit, când ziua era pe încheiate.

Referințele culturale pe care le pomeniți și despre care spuneți că abundă (s-ar mai putea adăuga, credeți-mă!) sunt inerente la evocarea unor asemenea evenimente. Povestind o tragedie de o asemenea amploare, povestești, în același timp, despre toate marile tragedii ale lumii. Există un același miez al lucrurilor, care moare iar și iar, cu fiecare victimă, fără deosebire de locul și timpul martiriului. Marile tragedii nu au limbă maternă.

E adevărat, s-au scris multe povești care se petrec într-o singură zi. *Ulise* de James Joyce, *O zi din viața lui Ivan Denișovici* de Aleksandr Soljenițin, *O zi mai lungă decât veacul* de Cinghiz Aitmatov, ca să nu pomenim decât câteva. O privire poate cuprinde toate tristețile pe care le-ai adunat într-o viață de om. O singură zi poate fi uneori destul pentru a-ți descrie viața. Dar nu una oarecare. E ziua în care te-ai așezat de-a curmezișul. S-ar putea spune că toată viața mea

se adunase în ziua aceea, ca argument că am dreptul de a trăi mai departe și, deși pare greu de crezut, ca explicație la ce trăisem până atunci.

Tehnica „punctului tighel” pe care o evocați e o consecință a modului în care se manifestă timpul literar. El nu curge în sensul acelor de ceasornic, nici în sensul invers, trigonometric. Timpul literaturii este vertical. Pe el se poate urca și coborî, e asimptotic, există o tâmplă a Universului de care se apropie, fără s-o atingă. De aceea, fiind o clipă a tuturor clipelor, are aspectul unei împletituri. Și dacă împletitura preia împletitura precedentă pentru a o duce către următoarea, e pentru faptul că viața nu e discontinuă, i se poate aplica, fără nicio ezitare, teorema valorilor intermediare a lui Darboux, proprie funcțiilor continue. Existența nu e alcătuită din intervale, precum clapele albe și negre ale claviaturii, ci, mai degrabă, e făcută din glissando-uri, e netemperată, o trecere imperceptibilă, așa cum permit corzile viorii sau ancia saxofonului.

Mă întrebați despre mizele ficționale. Cu alte cuvinte, este *Dublu autoportret* un roman despre Revoluție? O spun fără nicio stânjenală sau remușcare, eu n-aș putea să scriu un astfel de roman. Și asta dintr-un motiv foarte simplu: mă număr printre cei care au văzut. Pot descrie ceea ce n-am văzut ca și cum aș fi văzut. La urma urmei, asta face îndeobște un scriitor. Să descriu însă ce am văzut, ca și cum n-aș fi văzut, asta mi se pare imposibil. Să inventez alte personaje decât cele pe care le-am întâlnit, alți morți decât morții de care m-am despărțit și alt sânge decât cel pe care l-am atins, asta e peste puterile mele. Pentru ce să imaginez suferințe noi, când atâtea suferințe îmi stau la îndemână? Când ai văzut, nu povestești, ci mărturisești. Ești cu mâna pe Biblie și juri să spui adevărul. Să transformi mărturisirea într-o ficțiune e un sacrilegiu, o improvizație, ca și cum evangheliștii, care au fost martorii minunilor Lui, ar fi descris altele, ca și cum Toma,

atingându-L, ar fi descris alt profet ori s-ar fi încăpățânat să spună că acela nu există. Cum autobiografia la persoana a treia nu se pot scrie, eu nu pot decât să aduc mărturia mea, lăsând, eventual, pe altul s-o conjuge la persoana a treia.

Ceea ce aduce această carte, dincolo de realitate, așa cum am perceput-o, este o anumită simbolistică, de-a dreptul ritualică, a acelei zile. Simbolul ofrandei, al răstignirii, al frontierei, al zidului, al baricadei (nu doar al celei de la Inter), al puterii, al inocenței etc. De altfel, spun undeva că *Dublu autoportret* e o cruciadă a celor inocenți.

**A.L.:** Pe coperta cărții tronează pictura lui Caravaggio, David cu capul lui Goliat. În interiorul ei, întăritura culturală a memoriei explică, fără să tulbure prin limpezimea detaliului analizat, punerea față în față a aceluiași chip, transformat de trecerea timpului, transfigurat de grimasa morții, ca și cum actul artistic se transformă într-un soi de „sinucidere ritualică”. Cât contribuie ea la punerea față în față a autorului cu chipul morții împielit cu masca celui care își conștientizează moartea?

**V.V.:** Scriitura are, pentru emoția artistică, aceeași funcție misterioasă pe care o are sângele pentru corp. Sângele e viu câtă vreme se varsă în sânge, curge pe tăcute, face parte din trup și totuși nu e vizibil, descrierea trupului nu-l include. Sângele e important nu prin el însuși, ci prin ceea ce însuflețește. Prin ritmul care face venele și inima să pulseze. Așa și cu scriitura. Ea e importantă prin ceea ce însuflețește, prin emoția artistică pe care o stârnește. Fără o scriitură potrivită, literatura e golită de sânge, are privirile goale și obraji uscați. Nu trăiește nici când se scrie, cu atât mai puțin când și dacă se citește. N-are nicio șansă să ne tulbure când e vie, cu atât mai puțin să ne bântuie după moarte. Scriitura e ca o fundație, nu ea e înțelesul, dar fără ea nu poți înțelege.

*Dublu autoportret* e un simbol puternic. În pictura lui Caravaggio este portretizat fiecare dintre noi, dacă avem prilejul să

[ 10 ] ■■■

trăim mai mult decât Iisus Hristos. Ca Ioan Botezătorul ținând pe o tîpsie capul sfântului Ioan Botezătorul. Trebuie curaj să înțelegi asta.

**A.L.:** Revin asupra întrebării precedente deoarece există în *Dublu autoportret* o poziționare auctorială atipică. Autorul, conștient de sine, devine conștient și de propria transformare, de muchia, îndoi-tura, catastrofa - vorbind aici în termenii lui René Thom, pentru că vă place digresiunea matematică, abaterea, excursul care să contribuie la aceeași întărire ficțională prin varii forme ale cunoașterii - pe care o privește lucid după ce a făcut saltul pe cealaltă suprafață a propriului text, a propriei vieți, a propriei ipostaze auctoriale. Care mai e raportul autorului cu textul plecând de la *Dublu autoportret* și de la *Cartea șoptelor*? De ce e nevoie de poezia romanelor dumneavoastră? Complexitatea zilei povestite sau complexitatea memoriei ar permite această extensie topologică a interpretării prin teoria catastrofelor?

**V.V.:** Iată ce spun, la un moment dat despre mine, ca personaj: „Pur și simplu, nu știu cum arătăm. Faptul că eram doar un protagonist, mă priveam cu ochiul care vede peste ochiul care se vede, a fost înlesnit de absența oricărei imagini ale mele. Nu m-am privit în ziua aceea în nicio oglindă, nici n-aș fi avut cum, iar de vitrine nu m-am putut apropia. Nu am, așadar, nicio amintire despre înfățișarea mea. Nu am alte dovezi că am existat decât cele ce s-au întâmplat în jurul meu, aș putea chiar să cred că n-am existat deloc, dacă n-aș fi trecut frontiera de la o zi la alta, de pe un mal pe celălalt, căpătând, în plus, și rana luptei cu îngerul”. Ceea ce dovedește că eu însumi sunt unul dintre personajele acestei cărți și că mă descriu ca și cum aș fi privitorul unei holograme în care eu sunt unul dintre protagoniști.

A scrie o carte e un act de sacralitate. E ritualul unei altfel de religii, în care Dumnezeu, autorul adică, e singurul care moare. Din clipa în care a ieșit din tipar, cartea nu-ți mai aparține.

Ba, dacă ar fi să amintesc experiențele pe care le-am trăit după apariția *Cărții șoptelor*, uneori cartea e cea care începe să te scrie pe tine. Mă obsedează gândul că n-am să pot scrie tot ce gândesc și simt. Îmi cer de pe acum iertare poeziilor pe care n-am să mai apuc să le scriu, personajelor despre care n-am să mai apuc să povestesc. Scriu întruna, pentru ca nimic din mine, când am să mor, să nu fie îngropat de viu. Relația mea cu *Dublu autoportret* e una de eliberare. Am scris despre asta, acum pot, la limită, chiar să și uit. Povestea merge, oricum, înainte.

Cred în proza poetică. Tot așa cum cred în poezia care se povestește. Am primit premiul de literatură Angelus al Europei Centrale pentru dimensiunea poetică a prozei mele. Sunt multe pagini care, de fapt, sunt poeme în proză. În schimb, unele dintre poeziile mele s-ar putea povesti pe multe pagini. De fapt, cărțile mele de poezie sunt cărți de cărți, aproape fiecare poezie e o carte în sine. Și ca să-mi exprim convingător această opinie că frontiera dintre poezie și proză e translucidă, am scris o carte intitulată „150 de Proeme”, adică poeme în proză, și care o să apară toamna asta la Editura Junimea. De fapt nu numai proza poate fi poetică, există, cum spunea Solomon Marcus, profesorul meu de analiză de la Universitate, o poetică a matematicii, există, după spusele lui Basarab Nicolescu, o poetică a fizicii, nu mai vorbim de poetica filosofiei pe care o găsim, cu asupra de măsură, la Nietzsche. Poezia e una dintre secrețiile endocrine ale spiritului uman.

În topologia literară există și numere întregi, între care numărul prim, al singurătății, care numai cu sine însuși se-mparte, numere raționale, iraționale, imaginare, transcendente, totul într-o geometrie în care Euclid se îmbrățișează cu Gauss, Lobacevski și Bolyai. Asta în ce privește spațiul. În ce privește celălalt apriorism kantian, timpul, există un corespondent literar al celor trei dimensiuni ale sale: pentru trecut, amintirea,